

MYTHOS

STEPHEN FRY BIJ UITGEVERIJ THOMAS RAP

De Fry Kronieken

Stephen Fry

Mythos

Vertaald door
Henny Corver,
Ineke van den Elskamp,
Pon Ruiter en
Frits van der Waa

2018

THOMAS RAP
AMSTERDAM

Copyright © 2017 Stephen Fry

Copyright Nederlandse vertaling © 2018 Henny Corver, Ineke van den
Elskamp, Pon Ruiter en Frits van der Waa

Oorspronkelijke titel *Mythos*

Oorspronkelijke uitgever Michael Joseph/Penguin Random House, Londen

Omslagontwerp bij Barbara

Omslagillustratie Shutterstock

Foto auteur © Claire Newman Williams

Vormgeving binnenwerk Adriaan de Jonge

Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 94 004 0625 4

NUR 302

thomasrap.nl

ΓΙΑ ΤΟΝ ΈΛΛΙΟΤΤ ΜΕ ΑΓΑΠΗ

Inhoud

Voorwoord	9
Kaart	12
Stambomen	14

HET BEGIN, DEEL EEN

Uit chaos geboren	19
De Eerste Orde	21
De Tweede Orde	23

HET BEGIN, DEEL TWEE

De strijd der Titanen	57
De Derde Orde	71

DE SPEELTJES VAN ZEUS, DEEL EEN

Prometheus	125
De straf	140
Persefone en de wagen	157
Eros en Psyche	165

DE SPEELTJES VAN ZEUS, DEEL TWEE

Stervelingen	195
Phaëton	201
Kadmos	214
Twee keer geboren	234
De schonen en de vervloekten	247
De heemeester en de raaf	253
Misdaad en straf	259
Sisyfus	267
Hybris	285
Arachne	294
Nog meer metamorfosen	303
Eos en Tithonos	319
De bloem der jeugd	326
Echo en Narcissos	332
Liefdesparen	347
Galatea's	351
Arion en de dolfijn	365
Philemon en Baukis, of: de gastvrijheid beloond	375
Phrygië en de Gordiaanse knoop	382
Midas	385

APPENDICES

De broeders: een paar kanttekeningen	399
Nawoord	407
Woord van dank	417
Illustratieverantwoording	419

Voorwoord

Ik was nog heel klein toen ik het geluk had een boek tegen te komen met de titel *Tales from Ancient Greece*. Het was liefde op het eerste gezicht. Al genoot ik later ook van mythen en legenden van andere culturen en volken, deze Griekse verhalen hadden iets waar ik heel blij van werd. De energie, humor, hartstocht, het heel eigen karakter en de geloofwaardige details van hun wereld hadden me vanaf het eerste ogenblik in hun ban. Ik hoop dat dat ook bij jou het geval zal zijn. Sommige lezers weten misschien al het een en ander van de mythen in dit boek, maar ik heet heel in het bijzonder lezers welkom die wellicht nooit kennis hebben gemaakt met de personages en de verhalen van de Griekse mythen. Je hoeft niets te weten om dit boek te kunnen lezen: het begint met een leeg universum. Een ‘klassieke’ opleiding is al helemaal niet nodig, dus je hoeft niet op de hoogte te zijn van het verschil tussen nectar en nimfen, saters en centauren of de Schikgodinnen en de Furiën. Er is helemaal niets academisch of intellectueels aan de Griekse mythologie. Griekse mythen zijn ver-slavend, amusant, toegankelijk en verbazingwekkend menselijk.

Maar waar komen ze vandaan, die mythen uit het antieke Griekenland? In de wirwar van de menselijke geschiedenis kun je misschien wel een losse Griekse draad vinden en die terug volgen naar de bron, maar als je één beschaving met haar verhalen eruit pikt, loop je de kans ervan beticht te worden dat je onrecht doet aan de ware bron van universele mythen. Over de hele wereld vroegen mensen zich immers al in een heel ver verleden af wat voor krachten er zaten achter vulkanen, onweer, vloedgolven en aardbevingen. Ze respecteerden en aanbaden het ritme van de seizoenen, de baan die

hemellichamen beschreven aan het nachtelijke uitspansel en het dagelijkse wonder van de zonsopgang. Ze vroegen zich af hoe dat allemaal begonnen was. Het collectieve onderbewustzijn van vele beschavingen kent verhalen over vertoornde goden, stervende en zich vernieuwende goden, vruchtbaarheidsgodinnen, andere godheden, demonen en geesten van vuur, lucht en water.

Natuurlijk zijn de Grieken niet de enigen geweest die uit de verwarrende draden van het bestaan een compleet tapijt hebben geweven van legenden en verhalen. Als we archeologisch en paleo-antropologisch gaan doen, zijn de goden van Griekenland terug te voeren op de hemelvaders, maangodinnen en demonen van de ‘vruchtbare halve maan’ van Mesopotamië – het hedendaagse Irak, Syrië en Turkije. De Babylonische, Soemerische, Akkadische en andere beschavingen die daar tot bloei kwamen, veel vroeger dan de Griekse, kenden ook scheppingsmythen en legenden die, net als de talen waarin ze waren geschreven, te herleiden zijn naar India en vandaar naar het westen, naar de prehistorie, Afrika en het ontstaan van onze soort.

Maar als we een verhaal willen vertellen, moeten we altijd ergens een knip maken en daar de draad van het verhaal oppakken. Bij de Griekse mythologie is dat gemakkelijk, omdat die tot ons gekomen is met een rijkdom aan details, kleuren en levendigheid die haar onderscheidt van andere mythologieën. Ze is in woorden gevangen door de eerste dichters en bewaard. Er loopt een ononderbroken lijn van die dichters, vrijwel aan het begin van het geschreven woord, tot de tijd waarin wij leven. Griekse mythen hebben wel veel gemeen met Chinese, Iraanse, Indiase, Maya-, Afrikaanse, Russische, indiaanse, Hebreeuwse en Noordse mythen, maar wat ze uniek maakt, is dat ze, zoals schrijver en mythenkenner Edith Hamilton zegt, ‘door dichters zijn opgetekend’. De Grieken waren het eerste volk dat zijn goden, monsters en helden heeft ondergebracht in een samenhangend geheel, ja, zelfs in een complete literatuur.

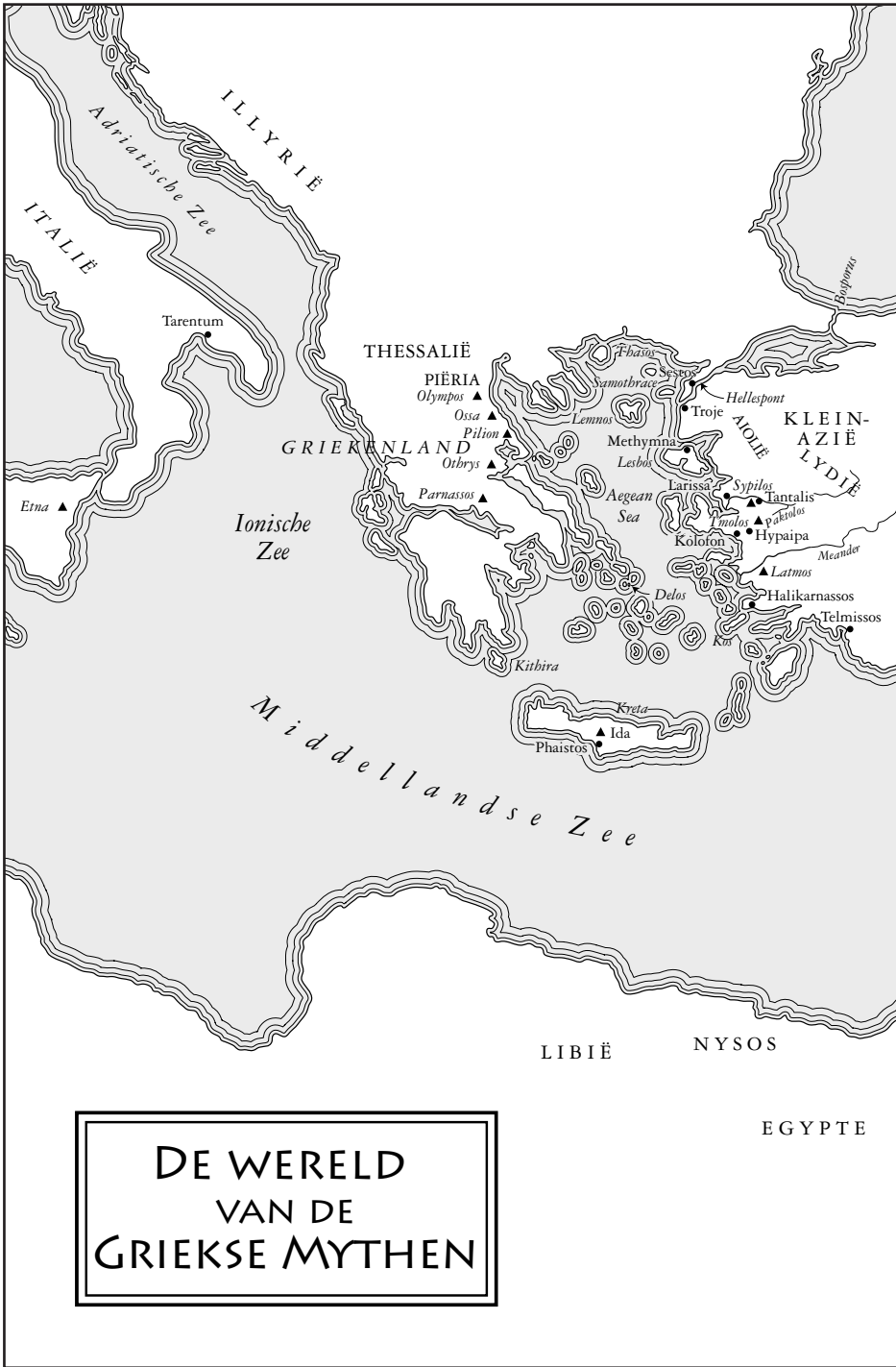
Het verloop van de Griekse mythen volgt de opkomst van de mensheid, onze strijd om ons te bevrijden van de bemoeizucht van de goden – hun wandaden, hun inmenging in ons bestaan, hun tirannieke

greep op het leven en de beschaving van de mens. De Grieken kropen niet voor hun goden. Ze waren zich terdege bewust van de ijdele behoefte van die goden aan verering en aanbidding, en achtten de mens gelijkwaardig. Hun mythen zijn doordrongen van het besef dat wie deze verwarrende wereld heeft geschapen, met haar wreedheden, wonderen, grilligheid, pracht, waanzin en onrechtvaardigheid, zelf ook wreed, wonderlijk, grillig, prachtig, waanzinnig en onrechtvaardig moet zijn geweest. De Grieken hebben goden naar hun evenbeeld geschapen: krijgshaftig maar creatief, wijs maar woest, liefhebbend maar jaloers, teder maar bruut, gevoelig maar wraakzuchtig.

Mythos begint bij het begin, maar eindigt niet bij het einde. Als ik ook de verhalen van helden als Oidipous, Perseus, Theseus, Jason en Herakles had verteld, en de hele Trojaanse oorlog, zou dit boek zo zwaar zijn geworden dat zelfs een Titaan het niet meer had kunnen optillen. Verder wil ik de verhalen alleen maar *vertellen*; ik ga ze niet uitleggen en geef ook geen analyse van de menselijke waarheden en psychologische inzichten die er mogelijk achter liggen. De mythen zijn op zich al fascinerend genoeg. Ze bevatten zoveel verontrustende, verrassende, romantische, komische, tragische, gewelddadige en betoverende elementen dat ze als verhaal recht overeind blijven. Als je je tijdens het lezen onwillekeurig afvraagt wat de Grieken heeft geïnspireerd tot het bedenken van een zo rijke en gedetailleerde godenwereld, met talloze personages en gebeurtenissen, en gaat nadenken over de diepe waarheden waaruit deze mythen voortkomen – goed zo, en veel plezier ermee.

Want plezier, daar gaat het om als je je onderdompelt in de wereld van de Griekse mythologie.

Stephen Fry

ITALIË

ILLYRIË

Adriatische Zee

Tarentum

THESSALIË

PIËRIA

Olympos ▲

Ossa ▲

Pilion ▲

Othrys ▲

GRIEKENLAND

Ionische Zee

Erna ▲

Parnassos ▲

Methymna

Lesbos

Aegean Sea

Kolophon

Delos

Kibira

Phaistos

Ida

Kreta

Phaistos

Achais

Samos

Troje

Hellespont

Larissa

Sypilos

Tantalos

Ukhalos

Hypaipa

Latmos

Halikarnassos

Telmisos

Ku

Meander

KLEIN-AZIË
LYDIË

Bosporos

LIBIË

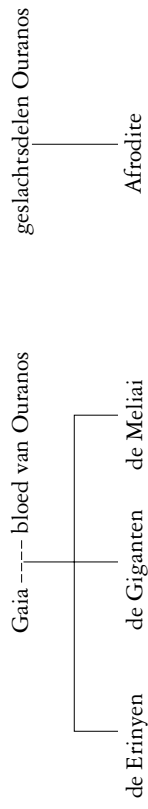
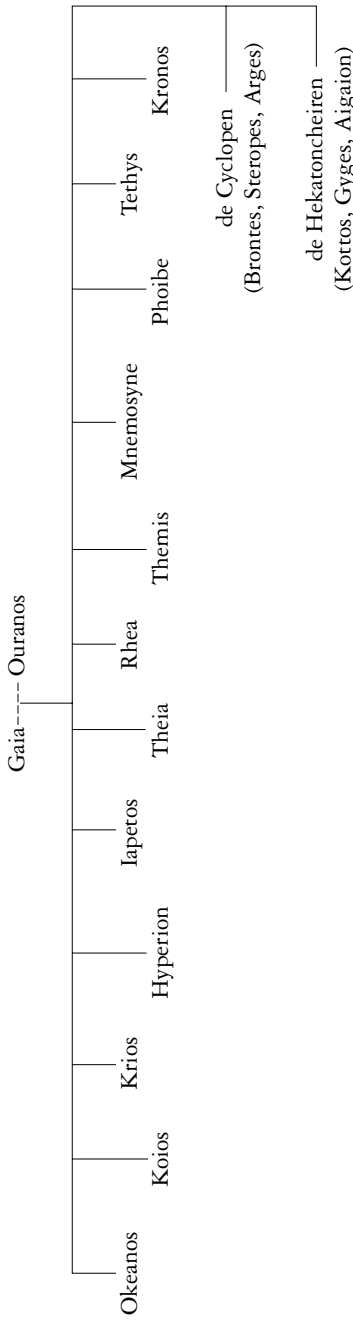
NYSOS

EGYPTE

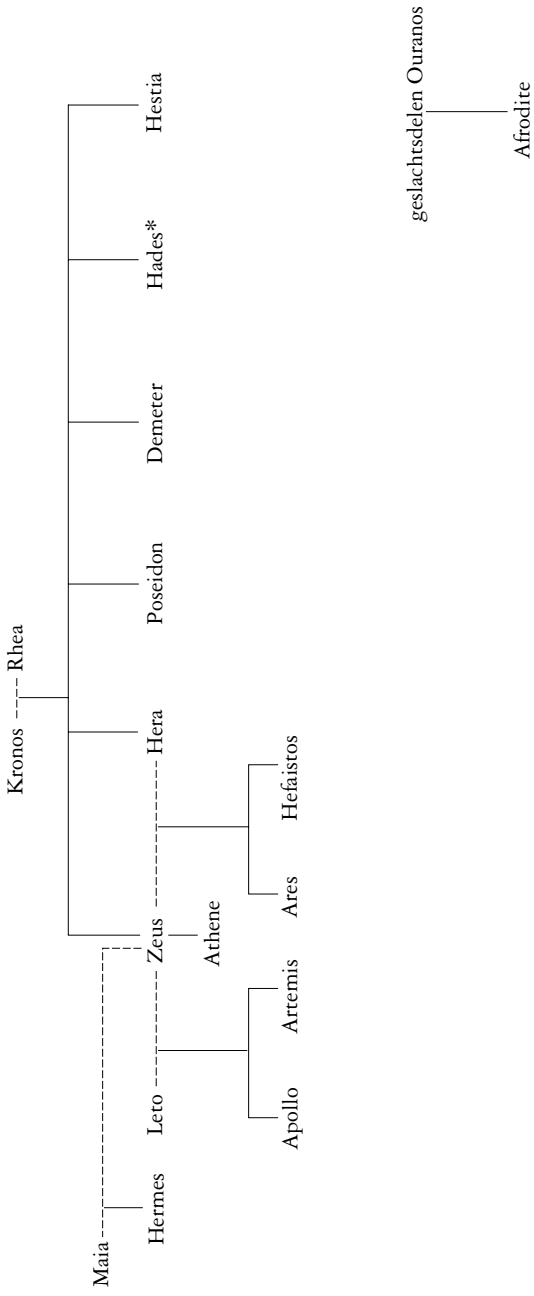
DE WERELD
VAN DE
GRIEKSE MYTHEN

DE TWEEDE ORDE

DE OLYMPISCHE GODEN

**Eigenlijk behoort Hades niet tot de Olympische goden, omdat hij nooit de onderwereld verlaat.*

Het begin

DEEL EEN

Uit chaos geboren

Het ontstaan van het heelal wordt tegenwoordig verklaard door te wijzen op de Oerknal, een gebeurtenis waarbij in één enkel ogenblik alle materie is ontstaan waarvan alles en iedereen gemaakt is.

De oude Grieken waren een andere opvatting toegedaan. Zij zeiden dat het niet met een knal begonnen was, maar met CHAOS.

Was Chaos een goddelijk wezen of alleen maar een toestand waarbij er niets was? Of kwam Chaos neer op de manier waarop we het woord nu gebruiken, een ongelooflijk zootje? De slaapkamer van een puber, zeg maar, maar dan nog erger?

Een gapende afgrond, zoiets. Of een gapende leegte.

Heeft Chaos uit het niets leven en materie gehaald of heeft Chaos leven gegeeuwd of in zijn dromen geschapen of op een andere manier tevoorschijn getoverd? Weet ik veel – ik was er niet bij. En jij ook niet. En toch in zekere zin weer wel, omdat alle elementen waaruit wij bestaan er toen ook al waren. We kunnen hier volstaan met te zeggen dat het volgens de Grieken Chaos was die met een enorme hoestbui of een zware hik of een stuiptrekking of een stroom braaksel de lange scheppingsketen in gang zette die is uitgelopen op pelikanen en penicilline en paddenstoelen en padden, mierenleeuwen, mieren, leeuwen, mensen en narcissen en moord en kunst en liefde en verwarring en doodgaan en waanzin en speculaasjes.

Wat de waarheid ook is, de hedendaagse wetenschap is het erover eens dat alles voorbestemd is om terug te keren tot chaos. Dat onvermijdelijke lot wordt *entropie* genoemd; het maakt deel uit van de grote cyclus van Chaos naar orde en weer terug naar Chaos. Je

broek is begonnen als chaotische atomen die zich op de een of andere manier in de loop van ontelbare jaren hebben gerangschikt tot iets levends, dat langzaam is geëvolueerd tot een katoenplant, en een deel daarvan is verwerkt tot het fraaie omhulsel om jouw mooie benen. Over een tijdje doe je die broek weg – niet meteen nu al, hoop ik – en rot ze weg in een berg vuilnis of wordt ze verbrand. Daarmee krijgt de materie waarvan ze is gemaakt haar vrijheid terug en gaat ze weer deel uitmaken van de atmosfeer van de aarde. En als de zon ontploft en alle materie van onze wereld vernietigt, waaronder ook de bestanddelen van jouw broek, keren al die atomen terug naar de Chaos. En wat opgaat voor jouw broek, gaat natuurlijk ook op voor jou.

Dus de Chaos waarmee alles is begonnen, is ook de Chaos waarmee alles zal eindigen.

Misschien ben jij iemand die vraagt: ‘Maar wie of wat was er dan vóór de Chaos?’ Of: ‘Wie of wat was er vóór de Oerknal? Er moet toch *iets* geweest zijn?’

Nou, nee. We moeten aanvaarden dat dat er niet was, omdat er nog geen Tijd was. Niemand had nog de startknop van de Tijd ingedrukt. Niemand had ‘Nu!’ geroepen. En omdat de Tijd nog moest worden geschapen, hadden woorden als ‘voor’, ‘tijdens’, ‘wanneer’, ‘dan’, ‘na het eten’ en ‘vorige week woensdag’ nog geen betekenis. Het kost even knarsen met je kop, maar het is niet anders.

Het Griekse woord voor ‘alles wat er is’, wat wij ‘het universum’ zouden noemen, is *KOSMOS*. En op dit ogenblik – al is ‘ogenblik’ een woord dat gekoppeld is aan tijd en dus voorlopig nog niets betekent (net als ‘voorlopig’, trouwens) – is Kosmos Chaos en alleen maar Chaos omdat Chaos het enige is wat er is. De Kosmos die zich uitrekt, het orkest dat begint te stemmen...

Maar zeer binnenkort gaat er van alles veranderen.

De Eerste Orde

Uit de vormeloze Chaos kwamen twee schepselen voort: EREBOS en NYX. Erebus, hij was de duisternis, en Nyx, zij was de nacht. Ze paarden onmiddellijk en de fonkelende vrucht van die verbintenis waren HEMERA, de dag, en AETHER, het licht.

Tegelijkertijd – want alles moet tegelijkertijd gebeuren tot de Tijd ten tonele verschijnt om de zaken op een rij te zetten – bracht Chaos nog twee wezens voort: GAIA, de aarde, en TARTAROS, de diepten en spelonken onder de aarde.

Ik denk dat ik al weet wat je denkt. Leuke namen – Dag, Nacht, Licht, Diepten en Spelonken. Maar dat zijn geen goden of godinnen. Er zit zelfs helemaal niets persoonlijks aan. En misschien is je ook opgevallen dat er nog steeds geen tijd is en er dus ook geen samenhangend verhaal te vertellen valt, want voor een verhaal heb je ‘Er was eens’ nodig, en ‘En toen’.

Je hebt helemaal gelijk. Het eerste wat uit die Chaos voortkwam, bestond uit elementaire oerprincipes, zonder kleur of karakter of interessante eigenschappen. Dit zijn de OERGODEN, de Eerste Orde van goddelijke wezens. Hieruit zijn alle goden, helden en monsters uit de Griekse mythen voortgekomen. Ze lagen, zwijgend, peinzend, onder alles, en wachtten af...

De stille leegte van deze wereld werd gevuld toen Gaia zonder verwekker twee zonen baarde.* De eerste was PONTOS, de zee, en de

* Maagdelijke geboorte of parthenogese komt ook nu nog voor in de natuur. Bij bladluizen, sommige soorten hagedissen en zelfs haaien is het een vrij gebruikelijke manier om zich voort te planten. Hierbij krijg je natuurlijk niet de variatie die je bij twee sets genen wel krijgt. Bij het ontstaan van de Griekse goden is het net zo. De interessante hebben allemaal twee ouders, niet één.

tweede was OURANOS, de hemel, ons beter bekend als Uranus, een naam die onder kinderen van zekere leeftijd nog wel eens besmuikt gegrinnik wil wekken. Ook Hemera en Aether paarden met elkaar, en daaruit kwam THALASSA voort, de vrouwelijke tegenhanger van Pontos.

Ouranos wás ook de hemel en het uitspansel, omdat in het aller-eerste begin de oergoden daadwerkelijk de dingen waren die ze vertegenwoordigden en beheersten.* Je zou kunnen zeggen dat Gaia de aarde was van heuvels, dalen, grotten en bergen, maar ze was ook in staat zich te manifesteren als een wezen dat kon lopen en praten. De wolken van Ouranos, de hemel, dreven en kolkten boven haar, maar ook die konden zich verdichten tot een voor ons herkenbaar wezen. Het was nog heel vroeg in het bestaan van alles. Er lag nog heel weinig vast.

*Tot op de dag van vandaag is *ouranos* het Griekse woord voor hemel.

De Tweede Orde

Ouranos, de hemel, bedekte zijn moeder Gaia, overal, net als de hemel tot op de dag van vandaag de aarde bedekt. Maar hij dekte haar ook, zoals een hengst een merrie dekt. En daardoor gebeurde er iets opmerkelijks: *de Tijd ontstond*.

En er ontstond nog iets anders. Hoe zullen we dat eens noemen? Persoonlijkheid? Dramatiek? Individualiteit? Karakter, met al zijn fouten en feilen, grillen en gruwel, listen en lagen, dromen en daden. *Betekenis* begon, zou je kunnen zeggen. De bevruchting van Gaia gaf ons betekenis, het ontstaan van vorm uit gedachte. Seminale semantische semiologie uit hemels semen. Gespeculeer hierover laat ik over aan mensen die daar beter voor toegerust zijn dan ik, maar het was niettemin een groots ogenblik. Door het scheppen van Ouranos, eerst haar zoon en nu haar man, ontrolde Gaia het lint van het leven dat door de geschiedenis van de mens heen loopt en dus ook door alle levens, dat van jou en dat van mij.

Vanaf het eerste begin was de verbintenis tussen Ouranos en Gaia bevredigend productief. De Titanen kwamen eruit voort, twaalf stevige, gezonde kinderen, zes mannelijke en zes vrouwelijke. De zonen waren OKEANOS, KOIOS, KRIOS, HYPERION, IAPETOS en KRONOS. De dochters waren THEIA, THEMIS, MNEMOSYNE, PHOIBE, TETHYS en RHEA. Deze twaalf waren voorbestemd om de Tweede Orde goddelijke wezens te worden en een legendarische status te verkrijgen.

En toen sluipenderwijs de Tijd begon, ging de klok lopen, de klok van de kosmische geschiedenis, die ook nu nog tikt. Misschien was een van deze twaalf daar verantwoordelijk voor. Daar kijken we later wel naar.

Ouranos en Gaia waren nog niet tevreden met dit twaalftal mooie zonen en dochters, en er kwamen nog meer nakomelingen: twee markante, maar allesbehalve mooie drielingen. Eerst kwamen de drie CYCLOPEN, eenogige reuzen, die hun vader de hemel een hele verzameling nieuwe uitdrukkingsmogelijkheden gaven. De oudste heette BRONTES, de donder,* daarna kwam STEROPES, de bliksem, en daarna ARGES, ‘de verlichter’. Nu kon Ouranos de hemel vervullen met bliksemschichten en rollende donderslagen. Hij genoot van het lawaai en het spektakel. Maar de tweede drieling die Gaia hem schonk, vervulde hem en iedereen die hen zag met afschuw.

Het vriendelijkste wat over hen te zeggen valt, is misschien dat het mutanten waren, voortgekomen uit een experiment dat nooit meer mocht worden herhaald, een genetisch doodlopende steeg. Want deze nieuwgeborenen, de HEKATONCHEIREN** – hadden elk vijftig hoofden en honderd handen en waren afzichtelijker, agressiever, gewelddadiger en sterker dan alles wat ooit tot leven was gewekt. Ze heetten KOTTOS, de woedende, GYGES, lang van ledematen, en AIGAION, de zeegait, die soms ook wel BRIAREOS werd genoemd, de krachtige. Gaia hield van hen, maar Ouranos voelde alleen maar afschuw. Misschien kwam die weerzin vooral voort uit de gedachte dat hij, de Heer van de Hemel, zulke vreemde gedachten had verwekt, maar ik vermoed dat het hetzelfde was als bij haat, en dat zijn afkeer uit angst voortkwam.

Vol afschuw vervloekte hij hen: ‘Omdat jullie mijn ogen vervuld hebben van lelijkheid zullen jullie nooit meer het licht zien!’ En terwijl hij deze woedende woorden uitschreeuwde, duwde hij hen en de Cyclopen terug in Gaia’s baarmoeder.

* De brontosaurus oftewel ‘donderhagedis’ dankt zijn naam aan Brontes. En misschien de schrijvende zusjes uit Yorkshire ook wel. Hun vader droeg bij zijn geboorte de naam Brunty, maar veranderde die in Brontë, misschien om zijn Ierse naam van enig klassiek cachet te voorzien, of als eresaluut aan admiraal Nelson, die tot hertog van Brontë was verheven. Het hertogdom lag op de hellingen van de Etna en schijnt te zijn vernoemd naar de daaronder slapende cycloop.

** Hekaton’ betekent honderd en ‘cheiren’ handen. Vgl. chiropractor.